

120 години от рождението на Владимир Сис

Тази година, на 30 юни, се навършиха 120 години от рождението на чешкия журналист българофил Владимир Сис (1889–1958). Роден в Моравия и свързал част от живота си с България, той става известен на българите с репортажите си за Балканските войни (1912–1913), а по време на Първата световна война – в служба на чешката кауза за независимост чрез дейността си в българската столица. В междувоенния период Владимир Сис е сред учредителите на дружеството „Българо-чехословашка взаимност“ и популяризира българската култура на страниците на „Národní listy“. По време на Студената война той е една от многото „забравени“ и „забранени“ теми за чешките и българските историци, защото се обявява срещу социалистическото бъдеще на своята родина. Едва преди няколко години чешкият журналист е изваден от забравата – на него е посветена конференцията в Хасково през 2003 г. „Владимир Сис и България“.

В този брой на сп. „Българи“ ще представим един малко известен епизод от неговия живот – личната му среща с цар Борис III преди 80 години в салоните на българската легация в Прага. Преди това Владимир Сис организира едно своеобразно „запознанство“ на чешката публика с българския цар и следвоенна България на страниците на „Národní listy“.

ЛИЧНАТА СРЕЩА НА ВЛАДИМИР СИС С ЦАР БОРИС III В ПРАГА

„Срещата“ на цар Борис III с чешката публика започва още с първите думи в уводната статия „Крал Борис III“: „Пристигна в Прага и е гост на президента на републиката. Чехословакия е първата славянска държава, която той посещава. Едва 24-годишен застава начело на държавата, в навечерието на нашата независимост“. Наред с явната си симпатия към българския цар, Владимир Сис не крие и своята съпричастност към унижената от световния конфликт държава, описвайки покрусата от поредната национална катастрофа: „Навсякъде цареше смут и облаци на черен песимизъм се стелеха над България. Националните идеали бяха погребани“. Нещо повече, раздираната от вътрешни противоречия страна е представена като потенциална жертва на болшевишка Русия: „От изток дойдоха нови черни облаци: Москва си хареса неспокойната държава за обект на своите пъклени планове. Кралят, министрите, лидерите на партиите трябваше да бъдат избити. България трябваше да се превърне в съветска република и да вълече Балканите в пожара на световната революция“.

Въпреки трудностите, „България, останала без войска, изтощена икономически, притисната от репарациите, загубила вяра в справедливостта, не се поддаде. Стана чудо: тази малка земя, чиито жители бяха съсипани от жестоките поражения, в която цареше ужасна бедност, нравствена и материална, започна вътрешно да се съвзема, разкъса московската хидра, заздрави валутата си, постепенно спечели доверието на Обществото на народите и превъзмогна всички онези несгоди, с които далеч по-успели държави все още се борят“. Според Владимир Сис цар Борис III е човекът, който има най-голяма заслуга за възраждането на България и измъкването ѝ от бездната на песимизма. Народът „отново започна да вярва на своя владетел, който демонстрира демократична прямота и непосредственост, а в най-тежките моменти играеше ролята на страж над съдбините на държавата с неувяхваща вяра в доброто бъдеще.“ Така, 10 години след края на Първата световна война България „се превърна в преуспяла държава, която изпълнява международните си ангажменти и допринася за заздравяване на балканските отношения и за укрепване на мира“.

Всеизвестна е слабостта на цар Борис III към пътешествията, която той наследява от баща си цар Фердинанд I. По думите на Владимир Сис „няма български край, който кралят да не е посетил“. Още като гимназист той пътува из Мала Азия, Африка и Средиземноморското крайбрежие. През 1929 г. посоката е съвсем друга – към Чехословакия. Впрочем, цар Борис III отдавна мечтае да посети страната – поне така твърди чешкият журналист, връщайки се мислено пет години назад. През 1924 г. двамата се срещат в Евксиноград, на брега на Черно море, където царят споделя пред него: „Искам да посетя Татрите, Словакия, да обикалям горите ѝ на лов за пеперуди, да раз-

копавам земята с мотиката, както в годините на моето детство. Нима със Словакия и нейното население не е било същото – в миналото те са били потискани, а сега свободни. Като момче се запознах с техните аспирации, преживявах заедно с тях и исках да видя как живеят в своя собствена държава. Наистина, бих се уединил там, далече от политиката.“ Пет години по-късно двамата отново се срещат – този път в Прага, в салоните на българската легация, където цар Борис III дава интервю на Владимир Сис за „*Národní listy*“.

РАЗГОВОРЪТ НА ВЛАДИМИР СИС С ЦАР БОРИС III

За Владимир Сис тази среща представява едно мислено „*връщане*“ в България, която смята за своя втора родина (неговата съпруга, Маня Стефанова, е българка). Ето как той описва атмосферата при срещата: „*Прие ме повече от сърдечно в салоните на българската легация в Прага. Имах чувството, че се намирам в България. Умелият стил на госпожа посланщата ми даде възможност да усетя атмосферата и дъха на българските салони, чиито стени и подове бяха покрити с пъстри пиротски, панагюрски и чипровски килими, с миндери, постлани с ръчно изтъкани цветни платове в народни мотиви, а по стените – портрета на домакинята, една от най-видните български художнички.*“ Става дума за Елисавета Консулова-Вазова (1881–1965), съпругата на пълномощния министър д-р Борис Вазов, известна с активната си културна и обществена дейност в Прага по време на престоя ѝ там (1927–1933).

В началото на разговора Владимир Сис представя царя на чешките си читатели – „слаб, донякъде приведен, сякаш от тежестта на много труден период от 10-годишно управление. Усмехнато, загоряло като на турист лице от ветровете на Рила и черноморския бряг. Меки сини очи. Бурбонски нос. Тъмни коси, вече доста прошарени. Вижда се, че външно и по характер в него се отразява по-скоро нежният образ на майка му, покойната Мария Луиза Пармска, отколкото на неговия Ко-

бургски баща. Непосредствен, демократичен и без поза. Именно в това човек може да почувства съвършеното благородство и зрялост на един истински аристократ, но преди всичко аристократ по дух. При това напълно побългарен. На дясната страна на ревера си носи мартеничка – червено-бял конец, който се подарява в България през март, за да предпазва срещу нещастия.“

Въпросното интервю няма нищо с традиционната представа за него, на принципа „*въпрос-отговор*“. Това е по-скоро една емоционална изповед на царя. Именно Борис III започва разговора, в който „*отчетливо се долавя неговото френско „р“*“. Той говори не само като държавник, но и като обикновен човек, на когото „*нищо човешко не му е чуждо*“. Когато заговори за политика, тонът на гласа му е спокоен и сдържан. Стане ли дума за природните науки, за археология, изкуство, той моментално се променя, въпросите оживено ваят един след друг, а в очите му проблясва пламък и ентузиазъм. В това няма нищо чудно – при една от срещите му с Владимир Сис той откровено си признава: „*Когато съм много уморен или потиснат, отивам в работния кабинет на д-р Буреш, където, надвесен над микроскопа, по цели часове забравям, че съм цар*“.

„Вече пет години откакто не сме се виждали“, започна царят разговора, когато седнахме сами в съседния салон. И продължава, унасяйки се в спомени: „*Колко бързо минава времето! Когато в Евксиноград Ви обещах, че непременно ще посетя Прага и Вашия президент, в България беше все още неспокойно. Преди две години вече бях сигурен, че ще дойда до бреговете на Вълтава. Но се появиха бурните македонски събития, последва ултиматумът от съседните държави. Бях принуден да прекъсна пътуването си и да се върна спешно в София. Миналата година отново реших да тръгна за насам. Но страшно земетресение в Южна България докара толкова нещастия и беда, че не посмях да напусна страната в толкова критичен за нея момент. Тогава целият свят прояви жива съпричастност с нашето всенародно нещастие. Особено Чехословакия.*“ „*Národní listy*“ бяха първите,

които призоваха обществеността да помогне и публикуваха покъртителни репортажи от трагедията в Пловдив. Какво впечатление направиха всички тези помощи от Прага, дело на Чехословакия Червен кръст, щедрите пратки с дрехи и бельо. Още веднъж благодаря от сърце на чехословакия народ за проявените благородни, братски усилия миналата година. Тук разбрах, че със събраните от него средства вестникът изгражда в Пловдив център за културното дружество в града „Дом на просветата“ (Dům osvěty). Великолепна идея – това ще служи за своеобразен паметник, напомнящ на Пловдив благородството на един братски народ, което той проявява в момент, когато зловещата природна стихия пресъздаде страховитата сцена на потопа пред стотиците хиляди очи. Наред с това, чешките изкуствоведи дариха част от своите произведения, които трябваше да бъдат продадени в полза на бедните студенти от опустошените краища на Южна България. Нима може да има нещо по-трогателно? Това е покъртителният разказ на Цар Борис III за голямото Чирпанско земетресение през 1928 г. Трусът е опустошителен за Пловдив и цялата област. Цар Борис III, който по това време е във Варна, пристига в Чирпан, а после заминава за Пловдив и ръководи акцията за спасяване на населението. Владимир Сис е този, който от страниците на „*Národní listy*“ призовава чешката общественост да дари средства за пострадалите. В резултат на тази негова благородна инициатива се събират 160 000 крони.

д-р Красимира Мархалева
по материали от „*Národní listy*“